

БӨЛІМ: ОҚУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

Қазақстан Республикасындағы медиация мәселелері қазіргі таңға дейін және оның даму перспективалары.

ЖАРИЯЛАНДЫ
20.10.2023СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/145277/>

Қазақстан Республикасындағы медиация мәселелері қазіргі таңға дейін және оның даму перспективалары.

Медиация институты заңнамалық негізде топтастырылғанға дейін ұзақ даму жолынан өтті, бірақ әлі де жетілдірілмеген, бұл оның тиімді пайдаланылуына және алдына қойылған міндеттерді орындауға кедергі келтіреді, атап айтқанда: сот жүйесіне балама болу, осылайша медиация рәсімін қолдану арқылы шешілетін істердің көптігінен соттар мен судьяларға түсетін жүктемені азайтуға мүмкіндік береді. Эль-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің заң факультетінің азаматтық құқық және азаматтық іс жүргізу кафедрасының Заң ғылымының кандидаты доцент Атаханова Салтанат медиация туралы жастардың осы салада толықтай жетілдіруіне көп үлесін тигізіп жатыр.

Дауларды шешу әдісі ретіндегі медиация рәсіміне қоғамның сенімсіздігі маңызды факторлармен түсіндіріледі. Олардың кейбіреулері субъективті сипатта, құқықтық реттеу шеңберінен тыс болып табылады және бірқатар объективті себептер бар, олардың негізгілері медиацияны құқықтық реттеудегі олқылықтар болып табылады.

Қазақстан Республикасында дауларды шешудің баламалы әдістерін дамытуға кедергі келтіретін факторларды келесі негіздер бойынша топтарға бөлуді ұсынады:

1. Ұйымдастырушылық кедергілер: – медиация рәсімінің салыстырмалы жаңалығы; – жарнамалық науқанның тиісті деңгейде болмауы; – мемлекеттік және муниципалды органдар мен бұқаралық ақпарат құралдары деңгейінде тәрбие жұмысының айтарлықтай төмен деңгейде жұмыс істеуі.
2. Қаржылық кедергілер: – сот өкілдерінің тараптарды медиация рәсімі шеңберінде татуластыруға мүдделі болмауы, өйткені бұл олардың қызмет көрсеткені үшін сыйақысына тікелей және айтарлықтай әсер етеді.
3. Субъективті кедергілер: – әлеуметтік қатынастардағы қақтығыстың жеткілікті

жоғары дәрежесі;

Медиация рәсімі сотқа қарағанда икемді процесс болып табылады. Бұл ретте міндеттемелердің орындалуын бақылауды дауласушы тараптар мерзімдер мен санкцияларды келісе отырып, өздері алады. Сонымен қатар, медиацияның бес негізгі қағидасы бар: еріктілік, құпиялылық, тараптардың теңдігі, медиатордың тәуелсіздігі және бұзуға болмайтын медиация рәсіміне араласпауын айта аламыз.

Атаханова С.К. медиация келісімі кез келген заңды құжаттан әрқашан ерекшеленетінін айтады. «Тіпті ең күшті құқықтық келісімге әрқашан заң бойынша дау айтуға болады, бірақ медиация келісіміне дау айтуға болмайды. Адамдар өзара келісіп қойғандықтан және олар өз шешімдеріне қалай шағымдана алады? Осының негізінде медиация келісімі шағымдануға жатпайды. Келісімнің шарттарын өзгертуге болады, бірақ ол үшін келіссөздер үстеліне қайта отырып, жаңа шарттарды келіссөздер жүргізу керек болады».

«Біз елімізде медиация институтын дамытып жатқандарды осылайша қолдаймыз. Біз сондай-ақ мамандық бойынша студенттерді үздік медиаторларды ынталандырамыз, мысалы, «Қылмыстық құқық саласындағы үздік медиатор», «Азаматтық құқық саласындағы үздік медиатор» т.б.

Бүгінгі таңда Қазақстанда азаматтар отбасылық-некелік даулар, қаржылық, банктік, еңбек, кәсіпкерлік даулары, сондай-ақ ауыр емес және орташа ауырлықтағы қылмыстар бойынша қылмыстық жанжалдар кезінде медиаторлардың көмегіне жүгінеді. Қазір өмірдің барлық дерлік саласы медиаторлар қызметін пайдаланады. Яғни, бұрын сот арқылы шешілсе, енді 90 пайыз медиация арқылы шешуге болады», – дейді медиацияны дамыту орталығының құрылтайшысы.

Оның үстіне жәбірленушіге де, қылмыскерге де біріншісінің виктимизациясын болдырмау және екіншісінің қайта қылмыс жасауының алдын алу үшін қосымша көмек қажет. Алайда Қазақстанда мұндай жүйе жоқ. Зиянды нақты өтеген жағдайда да жанжалға қатысушылармен одан әрі қалпына келтіру жұмыстары жүргізілмейді; бұл, әрине, қылмыстың қайталануына әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, қылмыстық сот ісін жүргізу органдарының жұмысы шешу үшін сотқа жіберілген істердің санына қарай белгілі бір сапалық көрсеткіштермен бағаланады, сондықтан бұл органдар сотқа дейінгі сатыда тараптардың татуласуына мүдделі емес.

Екінші мәселе процессуалдық мерзімдерге қатысты. Қазақстанда алдын ала тергеудің ұзақтығы орта есеппен екі айды құрайды. Адамды қылмыстық жауаптылықтан босату үшін келтірілген зиянды толық өтеу қажет екенін ескерсек, егер айыпталушының адал тәуелсіз табысы туралы айтатын болсақ, жәбірленушінің бұзылған құқықтарын қалпына келтіру уақыты жеткіліксіз екені анық. Қылмыстық сот органдары, өкінішке

орай, тек қаржылық өтемақыға мүдделі. Оның үстіне, біздің келісім-шарттарымызда құқық бұзушылардың емделуге ерікті міндеттемесі болған кезде, соттар бұл ережені алып тастап, «заңмен реттелмеген салаға араласпауды» сұрады.

Дауласушы тараптар медиация туралы тек сотта біліп жатыр. Судья тараптардың барлық процессуалдық құқықтарын тізіп көрсете отырып, олардың медиацияға құқығы туралы хабарлайды. Бұған негізінен соттардағы медиация құралдары, сондай-ақ қылмыстық істер бойынша соттардағы кезекші медиаторлар ықпал етуде. Судья кеңесу бөлмесіне кірмеген жағдайда тараптар сот талқылауының кез келген уақытында медиация тәртібімен келісе алады. Тараптар апелляциялық сатыда да медиациялық келісім жасай алады.

Көптеген адвокаттар, тіпті медиаторлар дауды шешудің үйренген және тәжірибелік дағдылары мен әдістеріне емес, өз тәжірибесіне негізделген медиацияны жүргізеді. Ең нашар жағдайда, медиатордың рөлі хабаршы рөліне дейін төмендейді, жай ғана ұсыныстар мен қарсы ұсыныстарды алға-артқа жеткізеді. 1980 жылдары Флоридада медиацияның пайда болуы кезінде көптеген медиация конференциялары осы бағытта өтті. Содан бері медиаторлар мен адвокаттарды медиация өнеріне үйрететін көптеген пайдалы және практикалық ресурстар қолжетімді болды. Медиациямен аяқталатын істердің пайыздық көрсеткішін және медиация процесінің маңыздылығын ескере отырып, медиацияның озық тәжірибелері бойынша медиаторлар ғана емес, адвокаттар да білім алуы керек.

Шындық бізге жаңа міндеттер қояды. Медиаторлар көбінесе қарым-қатынасты жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар тараптардың келісім шарттарын орындауын қамтамасыз ету, сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылық жасаған тұлғаларды оңалту мақсатында жұмыс істейді. Қазақстанда қалпына келтіруші сот төрелігі жүйесінің бар екенін, сондай-ақ қалпына келтіруші медиация кеңінен қолданылып жатқанын айту әлі ерте. Дегенмен, біз табыссыз емес, алғашқы қадамдарымызды жасап жатырмыз. Қуанышты жаңалық, Қазақстан ең болмағанда Орталық Азия және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдері арасында қылмыстық істер бойынша медиацияны қолдануда пионер болып табылады.

Әль-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті азаматтық құқық және азаматтық іс- жүргізу еңбек кафедрасының Заң ғылымының кандидаты доцент Атаханова С.К.

4 курс студенті Жанұзақ М.Б